

Organisation
der Vereinten Nationen
für Bildung, Wissenschaft
und Kultur

• Harz - Braunschweiger
• Land - Ostfalen
• UNESCO
• Global Geopark

Landmärke 14

Huysburg Kloster

 GEO PARK[®]
Harz . Braunschweiger Land . Ostfalen

Harz

Organisation
der Vereinten Nationen
für Bildung, Wissenschaft
und Kultur

Harz - Braunschweiger
Land - Ostfalen
UNESCO
Global Geopark

Den 17. november 2015 besluttede UNESCO på deres 38. generalforsamling at indføre en ny titel. Hermed kan geoparker kalde sig for **UNESCO Global Geoparks**.

25 europæiske og kinesiske geoparker havde allerede i 2004 grundlagt netværket Global Geoparks Network (GGN). I efteråret samme år blev geoparken Harzen · Braunschweiger Land · Ostfalen optaget i netværket. Regionale netværker, herunder European Geoparks Network (EGN), koordinerer til dato det internationale samarbejde.

Kortene viser landmærkeområdernes placering i geoparken Harzen · Braunschweiger Land · Ostfalen, og hvor i Europa UNESCO's globale geoparker ligger.

UNESCO-geoparker er unikke, klart afgrænsede områder, hvor geotoper og landskaber af international betydning ligger tæt op ad hinanden. UNESCO-geoparker har til opgave at beskytte den geologiske arv, støtte miljøundervisning og fremme en bæredygtig regional udvikling.

Handlinger, som kan forårsage betydelig skade på geotoper, er forbudt.

1

Muschelkalk

Huysburg Kloster og Huy-regione

Huysburg ligger nord for Halberstadt på et af de højeste bjerge i Huy. Navnet stammer fra en oprindeligt frankisk militærstation. Den 20. april 997 underskriver kejser OTTO III. et gavebrev, hvor han overfører de suveræne rettigheder over skovene Hakel, Huy og Fallstein samt Asse, Elm og Nordwald til bispedømmet Halberstadt. Der, hvor kloster- og sognekirken St. Maria står i dag, byggede biskop BURCHARD I. en stenkirke, der blev indviet i 1058. Benediktinerklosteret blev grundlagt i 1080. Klosteret blev nedlagt af Preussens konge FRIEDRICH WILHELM III. i 1804 og omdannet fra klosterkirke til sognekirke. Med støtte fra det polske benediktinerkloster Tyniec i Krakow var det muligt at etablere et kloster her igen i 1972, det eneste benediktinerkloster i DDR. Det eksisterer stadig og er et stop på "Straße der Romanik" (den romanske rute). I klosterets "Ekkehard-

Udkigstårnet Sargstedter Warte

Indenfor i kirken St. Maria

Haus", et konference- og gæstehus, modtages gæster med mottoet "gæstfrihed i 1.000 år". Huys højeste punkt ligger 314,8 m over havets overflade. Ligesom de skovklædte højder omkring Hakel og Fallstein tilhører Huy en højderyg bestående af Muschelkalk. Denne kalkryg er opstået som resultat af en langsom opstigning af flere hundrede meter tykke saltlag fra Zechstein. Prøveboringer i Huy i det 19. århundrede førte til opdagelsen af tilgængelige aflejringer af kalisalt. Fagforeningen "Gewerkschaft Wilhelmshall zu Anderbeck" begyndte med udgravningen af den første skakt "Wilhelmshall I" i 1889. I 1895 lå den årlige udvinding af kalisalt på 112.000 tons. Da minerne i Huy lukkede i 1924-26 mistede mere end 1.000 minearbejdere deres arbejde.

Vandretip: Huysburg – Sargstedter Warte (2,5 km)

2

"Großer" og "Kleiner Fallstein"

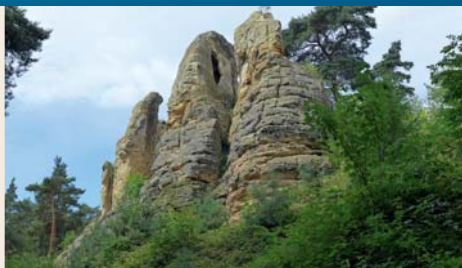
Stenbruddet Hoppenstedt

"Großer Fallstein", et populært vandreområde, ligger nord for byen Osterwieck. Byen er kendt for sine 138 bindingsværkshuse fra før midten af det 17. århundrede og sin imponerende kirke St. Stephani med en romansk vestfløj. Fra Bismarcktårnet er der en vidunderlig udsigt til Harzen og Harzens forland. Kører vi fra Osterwieck mod Hornburg, passerer vi et gammelt stenbrud på højre hånd ved Hoppenstedt. Her kan vi se kalkstenslag fra kridttiden (145 – 66 mio. år), som kan deles op i fire forskellige sedimentenheder. De undersøiske aflejringer indeholder muslinger og andre fossiler. Da de dybereliggende Zechsteinlag (salt) satte sig i bevægelse, blev den ovenfor liggende "havbund" fra kridttiden hævet. Disse lag hælder i dag 30–45° mod syd-sydvest.

Stenbruddet Hoppenstedt

Klusklippen

3

Naturmindesmærke med historie

Klusklippen ved Halberstadt

Klusbjergenes magiske landskab med klippemassiverne "Fünffingerfelsen" (Femfingerklippen), "Teufelsstuhl" (Djævlestolen) og "Klusfelsen" (Klusklippen) ligger i den sydlige udkant af Halberstadt. Sidstnævnte klippe er især interessant på grund af de store hulrum, som mennesker har lavet i de hvide sandsten. Sandet blev aflejret i Sen Kridt for ca. 90 mio. år siden. Nogle af hulerne er formentlig fra forhistorisk tid, kan til dels betrædes, men er spærret af sikkerhedsmæssige grunde. En eremitbolig tilhørende klosteret Quedlinburg på Münzenberg blev nævnt i dokumenter for første gang i 1030. Navnet "Klus" stammer fra Klausner, et middelalderligt ord for eremit. Træer, der blev plantet i det gule klippeområde i starten af det 19. århundrede, viser, at mennesker har haft indflydelse på stedet. Sporvognsstationen Schafstall er udgangspunkt for vandreture i Klusbjergene.

Turist- og byinformation

www.stadt-osterwieck.de

☎ 0049 39421 - 793555

4

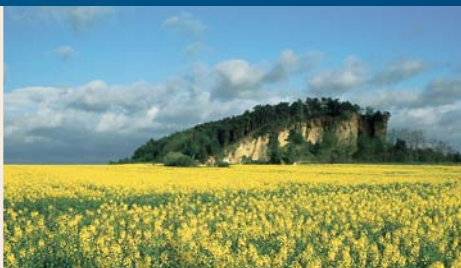
Aschersleben-sadlen

Minelandskabet "Harzer Seeland"

Aschersleben-sadlen er opstået som følge af saltbevægelserne i undergrunden, som strakte sig fra Sandersleben mod nordvest i hercynisk retning. I trugene dannede der sig store tørvmoser, de senere brunkulslejer. Fra 1831 blev der udvundet kul under jorden, fra 1856 også i dagbrud. Det vigtigste kullag havde en tykkelse på 30 til 50 m. Tysklands første spandkædegravemaskine gik i drift. Omkring 1900 havde dagbruddet Nachterstedt den største udvinding i Preussen. Det var nødvendigt at flytte en jernbanestrækning (1914) og endda også at flytte byerne Nachterstadt (fra 1928) og Königsau (1965). I 1991 stoppede kuludvindingen, da det ikke mere kunne betale sig. "Harzer Seeland" er et vidtstrakt naturområde med veludbyggede veje, flotte udsigter og en kæmpe stor eventyrlegeplads.

Eventyrlegeplads

Lehof

5

Halberstadt kridttrug

Lehof ved Quedlinburg

Vi forlader Quedlinburg og kører forbi sygehuset, følger Diftfurter Weg, der svinger mod venstre og når snart Lehof-klippen. Klippen blev allerede fredet som naturmindesmærke i 1934. Der er sandgrave tæt på klippen, men de må ikke ødelægge klippen. Der udvindes løs sand fra kridttiden, som stammer fra de såkaldte Involutus-lag fra Sen Kridt (Emscher). Disse lag ligger oven på sedimenter fra Trias, Jura og Kridt. Det kan betale sig at gå op på Lehof-klippen, da der er en fantastisk udsigt til Harzens nordlige forland. I 1930 blev der fundet depoter fra bronzealderen ved foden af klippen, hvis velbevarede enkeltdele (herunder et sværd og diverse ringe) har ligget på slotsmuseet i Quedlinburg siden 1957.

Seeland GmbH
Schadeleben

☎ 0049 34741 - 91342

www.harzerseeland.de

6

Naturreservatet „Harslebener Berge und Steinholz“

Großer Thekenberg ved Westerhausen

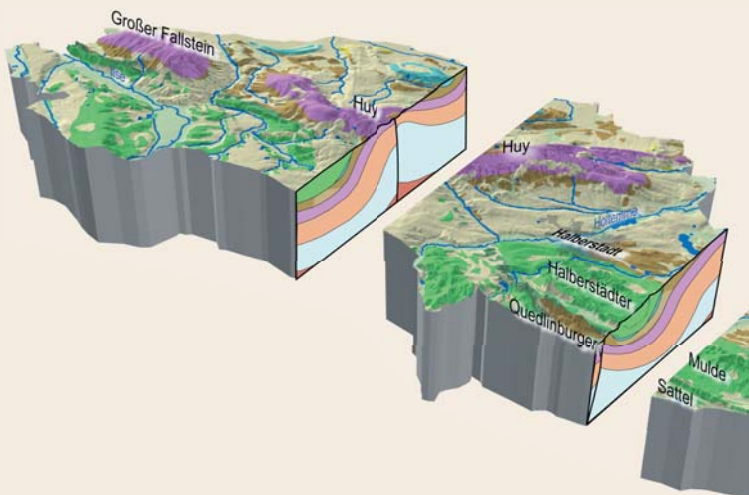
Naturreservatet er del af et langstrakt cuetalandskab (Involutus-sandsten, Coniacium), der ligger langs med den sydlige flanke af Halberstadt-kridttruget. Mod vest, i retning af Großer Thekenberg (205 m over havets overflade), bliver skråningerne stejlere, og der kan ses rå klipper. Indgravninger i sandstene vidner om den årtilange tilstedeværelse af soldater fra den Røde Hær i den sovjetiske besættelseszone/DDR. Vegetationen er domineret af tørt græsland, som er rig på arter. Ved foden af Großer Thekenberg kan man opleve et usædvanligt naturskuespil: en 12 hektar stor flad sø uden til- og afløb, der nogle år pludselig opstår. Søen kaldes "Schnepfensee" (snepefuglesøen), fordi vadefugle, der er på vej til deres ynglepladser i de arktiske tundraer, holder pause her. To store dræn fra et afvandingsssystem fra det 19. århundrede er også interessant.

Våradonis

Großer Thekenberg

Halberstadt Information

☎ 0049 3941 - 551815

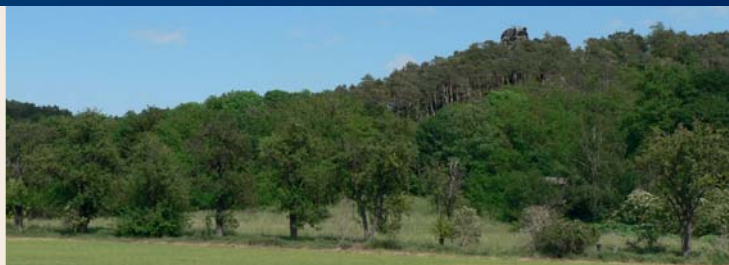
www.halberstadt.de

7

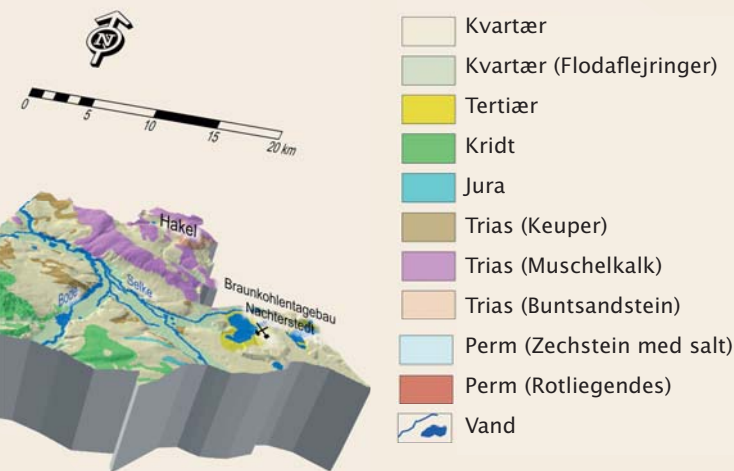
Udsigtspunkt

Gläserner Mönch ved Langenstein

Fra naturparken Spiegelsberge, der ligger syd for byen Halberstadt, går vi mod Langenstein ad "Middelalderens tyske kejser- og kongerute" og kommer efter ca. 4 km til foden af klippen "Gläserner Mönch". Siden 2018 har det igen været muligt at gå op på klippen via en trappe, som tømrer Lars Pahl-Lundgreen fra Benzingerode har bygget gratis, og som er blevet sponsoreret af flere borgere i Halberstadt. Fra Gläserner Mönch er der ikke langt til KZ-museet Langenstein-Zwieberge. I 1944/45 arbejdede tusindvis af fanger her under umenneskelige betingelser. Fangerne blev tvunget til at bygge et tunnelsystem i Thekenberge-højderne med henblik på underjordisk produktion af krigsmateriel til Junkers-flyfabrikken. En forening holder mindet i live med forskellige projekter.

Udsigt til udsigtspunktet Gläserner Mönch

Den tyske kejser- og kongerute er beskrevet i syv foldere. Folderen kan bestilles på:
www.harzregion.de/de/faltblaetter.html

Glossar

Landmærker er iøjnefaldende lokaliteter, som man kan se fra lang afstand, eller særligt kendte steder. De hjælper med at finde vej i geoparken, som er en af de største i verden. Der fås en folder til hvert af geoparkens landmærkeområder.

Geopunkter er særligt vigtige lokaliteter, hvor den geologiske historie og kulturlandskabets udvikling tydeligt kan ses og studeres. Geopunkterne er nummereret fortløbende i landmærkets område og kan forbindes til individuelle georuter. Geopunkt nr. ① er altid det sted, som landmærket har sit navn efter.

Kortudsnittet hjælper dig med at planlægge din personlige **georute** i området omkring landmærke 14 – Huysburg Kloster. Osterwieck er en velbevaret bindingsværksby, der som tidligere "Seligenstadt" (hellig by) var midtpunkt for missioneringen i Sachsen under Karl den Store. Senere (804 – 1648) blev domkirkebyen Halberstadt bispesæde.

Bestil flere foldere:

www.harzregion.de

Landsbyen Langenstein begrænses mod syd af en smal sandstenshøjderyg. I det 12. århundrede blev der her bygget en borg, der længe var et populært opholdssted for biskopperne af Halberstadt. I dag vidner enkelte murrester om borgens eksistens. Fra bjergkammen er der en fantastisk udsigt mod nord til Halberstadt og Huy og mod syd til Regenstein (Landmærke 9). Længere vestpå kommer vi til huleboligerne, som ligger langs en smal hulvej. Hvornår de kunstigt anlagte huler blev bygget, vides ikke, men en af hulerne har været beboet indtil 1916. På Schäferberg var der også en "hulevej", hvis boliger også var beboet indtil starten af det 20. århundrede. Det populære landhotel "Schäferhof", der ligger midt inde i byen, er kendt for sin gæstfrihed.

Huleboliger i Langenstein

9

Quedlinburg-sadlen

Hoppelberg ved Langenstein

Hoppelberg er med sine 308 m over havets overflade et af de mest dominerende bjerge i Harzens nordlige forland og kan betragtes som det nordvestlige omdrejningspunkt i cuetalandskabet. Geologisk ligger bjerget i Quedlinburg-sadlens nordvestlige ende, der er orienteret i hercynisk retning og slutter mod øst i Ruhmberg ved Badebord (Landmærke 15). Hoppelberg består af tykke lag af let grusede sandsten fra Tidlig Kridt (neokom-sandsten). Hoppelberg har været naturreservat siden 1961. Naturreservatets grænse forløber til dels langs med den historiske grænse mellem Kongeriget Preussen (Langenstein) og Hertugdømmet Braunschweig (Börnecke). Hoppelberg er et attraktivt udflugtsmål, som JOHANN WOLFGANG VON GOETHE (1749–1832) også besøgte. Han besøgte flere gange friherreinde MARIA ANTONIA VON BRANCONI (1746–1793), som boede på slottet i Langenstein.

På vej op på Hoppelberg: "Froschfelsen" (Frøklippen)

Plateosaurus

10

Geopark informationscenter

Museet Heineanum i Halberstadt

En stromatolit i forgården, skelettet af en plateosaurus og en plesiosaurus i indgangsområdet: Sådan modtages man, når man besøger det ornitologiske museum på domkirkepladsen. I 1899 modtog apoteker JOHANNES MAAK to hvirvelknogler fra en lergrav i Halberstadt. Han anede nok, hvad der ville komme til syne, hvis man ledte mere målrettet: det her viste skelet af en svaneøgle (plesiosaurus) I starten af det 20. århundrede fandt man så mere i en anden lergrav ved Halberstadt: muslinger, fisk, skelettet af en af de ældst kendte landskildpadder og knoglerne fra dinosaurer. Dinosaurusknoglerne stammer hovedsageligt fra plateosaurer, der levede her under Keuper (for mere end 200 mio. år siden). Andre udstillingsemner er "Harzens fugle" og "Verdens fugle".

Åbningstider for museet Heineanum:

Apr.- okt. ti - sø kl. 13-17, nov.- marts ti - sø kl. 13-16

Guidede ture på forespørgsel: ☎ 0049 3941 - 551460

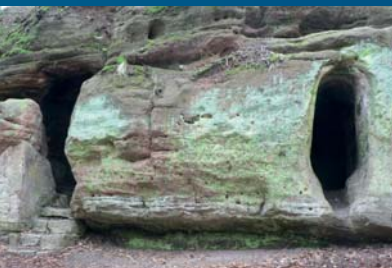
www.heineanum.de

11

Tilbage i Huy

Daneilshulen ved Röderhof

Vi kører fra Röderhof til Mönchhai, en tidligere kalimine, der senere blev anvendt som ammunitionsdepot ("Heeres-Munitionsanstalt Dingelstedt") og efter 2. verdenskrig midlertidigt fungerede som betonværk. Herfra går vi til Daneilshulen. Den blev udvasket af sandsten (Mellem Buntsandstein) under istiden. De lige klippevægge og udbugtninger tyder på, at hulen er blevet udvidet kunstigt senere og til dels har været beboet. Dens navn stammer fra sagnet om røver Daneil, der skal have boet her engang. Han havde bortført en pige, som måtte love ikke at fortælle noget menneske om hendes opholdssted. Ellers ville han dræbe hende. Hun fortalte hemmeligheden til Roland-statuen i Halberstadt, men blev aflyttet. Borgerne skal derefter have dræbt røveren og hans følge med melgrød!

Daneilshulen

Jättegryder

12

Pleistocæn

Jättegryder ved Huy-Neinstedt

Jättegryderne ligger ca. 800 m syd for Huy-Neinstedt. De kan nås til fods fra parkeringspladsen ved landevejen mellem Huy-Neinstedt og Athenstedt. Ved vejen står der et skilt. Turen gennem skoven tager ca. fem minutter (vælg stien til højre efter ca. to minutters gåtur). Snart kommer vi til det tidligere stenbrud "Hardelsbruch". Her kom jättegryderne til syne under brydningen af sten. Jättegryder er skålformede fordybninger, der er dannet af smeltevand fra istiden. De beviser, at der har været skandinaviske gletsjere på dette sted. Fordybningerne er opstået under Saale-istiden for mere end 200.000 år siden. Jättegryder er meget sjældne så langt væk fra Alperne. Derfor har geotopen betydning langt ud over regionens grænser.

13

Nedre Buntsandstein

Rogenstein & stromatolitter

På Herrenberg ca. 300 m sydøst for Wilhelmshall er der blotninger af Rogenstein og stromatolitter. For ca. 240 mio. år siden var området dækket af et fladt hav med stor vandbevægelse og et højt kalkindhold. Kalken satte sig på sandkorn (krystallisationskim). Der dannede sig ooider. Blev de for tunge, satte de sig på havbunden. Der opstod Rogenstein, en eftertragtet kvadersten (f.eks. orangeriet i Wernigerode). I havet levede også cyanobakterier, som allerede fandtes for 3,5 milliarder år siden. De dannede ilt og gjorde liv på Jorden mulig. De levede i kolonier på havbunden og dannede efter deres død et hårdt lag, som den næste koloni satte sig på. Sådan opstod stromatolitterne. Vi genkender dem på deres konvekse, opadbuende form.

Ved blotningen

Domburgs forsvarsmur

14

Hakel-højderne

Borgen Domburg ved Heteborn

Borgen er værd at opleve! Domburg finder vi næst ved at tage markvejen, der starter sydøst for Hakelstraße, hvor Heteborns bebyggelse ophører. Markvejen ender efter ca. 2 km i udkanten af den 1.366 hektar store skov, der har været fredet siden 1939. Her tager vi en af stierne mod nordøst. Det går op ad bakke, for borgruinen står på Hakels højeste punkt 244,5 m over havets overflade. Ligesom "Großer Fallstein" er også Hakel en bred sadel. Højderne er opstået ved halokinese, en mekanisk bevægelse af saltaflejringer fra tiden omkring slutningen af Jordens oldtid. Saltet fra Zechsteinhavet er overlejret med tykke lag af Muschelkalk (første del af Jordens middelalder). Resterne af borgens tykke kalkstensmure stammer fra et kastel fra det 13. århundrede.

15

Sortjord, sukkerroer og frøavl

Schlanstedt Borg

Siden middelalderen har Muschelkalk-bænkene fra Huy leveret byggemateriale til bygninger og mure. Deres lyse murværk præger stadig billedet i de omliggende landsbyer, herunder også Schlanstedt. Den her beliggende borg med sin 25 m høje romanske barfred (i dag udsigtsplatform) blev bygget af herrerne af Schlanstedt i det 11. århundrede med henblik på at beskytte en vej gennem vådområdet "Großes Bruch". Borgen havde forskellige ejere, herunder bispedømmet Halberstadt, Spiegel-familien og greverne af Regenstein. Fra 1836 til 1946 blev borgen, der nu tilhørte Preussen, forpagtet til familien Rimpau. AUGUST WILHELM RIMPAU etablerede her i 1839 en af Tysklands første sukkerfabrikker. De frugtbare marker var svært tilgængelige under høsttiden om efteråret. Derfor blev Rimpau- og Strube-banen etableret (sporvidde 600 mm, i dag til dels museumsbane).

Schlanstedt Borg

Westerburg

16

Tysklands ældste vandborg

Westerburg

Borgen ligger ved en vej, der tidligt var befæstet og førte gennem "Großes Bruch". Halberstadt-lenet tilhørte greverne af Regenstein indtil 1599, som udbyggede borgen til at være deres stærkeste fæstning. To voldgrave med en vold imellem er blevet bevaret. Den indre borg (sengotisk befæstet slot) med den 33 m høje romanske barfred blev ombygget under renæssancen. I denne periode byggedes også den ovale gård. Det barokke slotskapel, der blev færdigbygget i 1681 og er indrettet med originalt interiør, er et klenodie. I det 18. århundrede blev slottet ejet af preussiske prinser. Senere blev slottet preussisk statsdomæne. Under DDR-tiden var slottet sæde for et landbrugsproduktionskooperativ (LPG). Borgen, der er renoveret i henhold til loven om bygningsfredning, huser i dag et luksushotel.

Udvalgte informationscentre

Spise- og overnatningssteder

Hotel Villa Heine
Halberstadt
www.hotel-heine.de
☎ 0049 3941 - 31400

Landhotel Schäferhof
Langenstein
www.schaeferhof-langenstein.de
☎ 0049 3941 - 613841

Hotel-Restaurant Waldhaus
Osterwieck
www.waldhaus-osterwieck.de
☎ 0049 39421 - 6180

Camping am
Halberstädter See
www.camping-am-see.de
☎ 0049 3941 - 609308

Hotel & Spa Wasserschloss
Westerburg
www.hotel-westerburg.de
☎ 0049 39422 - 9550

Ekkehard-Haus
Huysburg
www.huysburg.de
☎ 0049 39425 - 961300

REGIONALVERBAND HARZ E.V.

Regionalverband Harz er en almennyttig forening. De ordinære medlemmer er landkredsene Goslar, Göttingen, Harz, Mansfeld-Südharz og Nordhausen samt verdensarvsbyen Quedlinburg. Foreningens formål er at fremme kunst og kultur, fredning og bevaring af fortidsminder, naturbeskyttelse og landskabspleje, den internationale ånd, tolerancen inden for alle kulturområder og den mellemfolkelige forståelse samt pleje af hjemstavns-kulturen. Målene realiseres bl.a. gennem ejerne af Harzens naturparker. Regionalforeningen, der har 130 støttemedlemmer, er desuden ansvarlig for UNESCO-geoparkens sydlige del på 6.202 km².

Udgiver: Regionalverband Harz e. V., Hohe Straße 6, 06484 Quedlinburg
☎ 0049 3946 - 96410, E-Mail: rvh@harzregion.de

1. oplag (online)
© Regionalverband Harz e. V.
Quedlinburg 2020. Alle rettigheder forbeholdes.

Internet: www.harzregion.de

Forfattere: Dr. Klaus George, Uwe Herold, Christiane Linke & Manuela Ritter
Fotografi: George, Hirsch, Kotyrba, Lerche, Linke & Mahlke

Geol. Blokdiagram: Dr. I. Rappsilber, Dr. M. Thomae (Landesamt für Geologie und Bergwesen Sachsen-Anhalt)

Oversættelse: Lone Møller Hensel

Design: Design Office Agentur für Kommunikation, Bad Harzburg

Med venlig
støtte:

